

Cuprins

<i>Nota autoarei</i>	9
Partea I. LOLITA.....	11
Partea a II-a. GATSBY	105
Partea a III-a. JAMES	195
Partea a IV-a. AUSTEN	313
<i>Epilog</i>	415
<i>Mulțumiri</i>	419

Azar Nafisi

Citind *Lolita*
în Teheran

memorii despre cărți

Traducere din limba engleză
și note de Silvia Osman

POLIROM
2018

Eu, care de-acum începeam să fiu încântată de joc, i-am răspuns: „Continuă, te rog, și nu uita că eu îndeplinesc aici rolul cărții. Voi lua cuvântul la sfârșit”.

„Poate că în timpul guvernării corupte a regimului Pahlavi, a reluat Nyazi, adulterul era acceptat ca normă.”

Zarrin nu renunța cu ușurință. „Obiectez! a strigat ea. Nu există o bază obiectivă care să justifice această afirmație.”

„Bine, a cedat el, dar valorile erau astfel ierarhizate, încât adulterul nu era pedepsit. Această carte propovăduiește relațiile ilicite dintre un bărbat și o femeie. Avem cazul lui Tom și al amantei lui, scena din dormitorul ei – unde chiar și povestitorul, Nick, este implicat. Nu-i plac minciunile lor, dar nu are nimic împotriva a ceea ce fac, că stau unul în poala celuilalt și-apoi, și-apoi acele petreceri de la Gatsby... vă amintiți, doamnelor și domnilor, acest Gatsby este eroul cărții – și cine este el, de fapt? Un șarlatan, un mincinos... este omul pe care îl ridică Nick în slăvi și căruia îi este milă de el, un bărbat care distruge familii!” Domnul Nyazi era în mod evident agitat, pe măsură ce conjura desfrânării, adulterinii și mincinoșii care băntuiau liberi prin universul luminos al lui Fitzgerald, imuni la furia și la acuzațiile lui. „Singura persoană care-ți provoacă în vreun fel compasiunea este soțul înșelat, domnul Wilson, a explodat domnul Nyazi. Când îl omoară pe Gatsby, recunoaștem mâna lui Dumnezeu. El este singura victimă, simbolul adevărat al celor oprimați în țara Marelui Satana!”

Problema domnului Nyazi era că și atunci când se entuziasma și nu mai citea de pe foile de hârtie dinainte pregătite, discursul îi era la fel de monoton. Acum aproape că se ridicase în picioare începând să strige și să se lamenteze.

„Singurul lucru bun al cărții, a spus, fluturând cartea acuzată pe deasupra capului, este că expune imoralitatea și decadența societății americane, dar noi ne-am luptat și am reușit să ne debarasăm de astfel de gunoaie, și a sosit momentul să interzicem astfel de cărți.” Continua să-l numească pe Gatsby „acest domn Gatsby” și nu putea pronunța numele lui Daisy,

la care se referea cu apelativul „acea femeie“. După Nyazi, nu exista nici o femeie virtuoasă în tot romanul. „Ce fel de exemplu oferim surorilor noastre inocente și modeste, a întrebat el, adresându-se audienței captivate de discurs, dându-le să citească acest roman?“

Pe măsură ce vorbea mai departe, se aprindea din ce în ce mai tare; cu toate acestea, nu se mișca din scaunul unde stătea. „Gatsby este necinstit, strigă el, cu vocea subțiată. Își câștigă banii pe căi ilegale și încearcă să cumpere dragostea unei femei măritate. Această carte ar trebui să reprezinte visul american, și-atunci, ce fel de vis este acesta? Sugerează cumva autorul că este necesar ca noi toți să fim adulterini și bandiți? Americanii sunt decadenți și în declin, tocmai datorită acestui vis al lor. Se duc la fund! Aceasta este ultima suflare a unei culturi pe moarte!“ a conchis triumfal, demonstrându-i lui Zarrin că nu era singura care urmărea *Perry Mason*.

„Poate că onorata acuzare nu ar trebui să fie atât de aspră, a spus Vida, de îndată ce era evident că Nyazi și-a încheiat pledoaria. Gatsby moare, în final, așa că se poate spune că a primit ceea ce a meritat.“

Dar domnul Nyazi nu era așa de convins. „Doar Gatsby merita oare să moară? a replicat cu sarcasm. *Nu!* Toată societatea americană merită aceeași soartă. Ce fel de vis este acela să furi soția altui bărbat, să cultivi sexul, să înșeli, să escrochezi și să... și apoi acel tip, povestitorul, Nick, care pretindea a fi moral!“

Domnul Nyazi a continuat pe același ton o vreme, până când s-a oprit brusc, ca și când s-ar fi înecat în propriile cuvinte. Chiar și atunci, nu s-a mișcat din scaun. Și nu s-a gândit nimeni să-i sugereze să se întoarcă la locul lui, odată ce-și încheiase pledoaria.

18

Zarrin a fost invitată să-și apere punctul de vedere. Stătea acolo, în fața clasei, elegantă, ca o adevărată profesionistă în taiorul bleumarin, cu fusta plisată și jacheta de lână cu nasturi

aurii, care lăsa să se vadă manșetele albe, imaculate ale cămășii de dedesubt. Părul îl avea prins la spate cu o fundă, într-o coadă, și unicul accesoriu pe care-l purta era o pereche de cercei de aur. Se învârtea în jurul domnului Nyazi, oprindu-se doar din când în când, ca să sublinieze o idee. Avea câteva notițe, dar rareori își arunca ochii pe ele, în timp ce se adresa audienței.

În timp ce vorbea se plimba prin încăpere, iar părul strâns în coadă îi urma sinuos și armonios mișcările corpului, mângâindu-i delicat ceafa și, de fiecare dată când se întorcea, se confrunta cu domnul Nyazi, așezat, ca de piatră, în scaunul lui. A început cu un pasaj pe care li-l citisem eu dintr-una din nuvelele lui Fitzgerald. „Dragul nostru procuror a făcut greșeala de a se apropia prea mult de parcul de distracții, a spus ea. De aceea nu mai poate să mai facă diferența dintre ficțiune și realitate.”

A zâmbit, apoi s-a întors cu drăgălășenie către „procurorul nostru”, prins ca-ntr-o cursă în scaunul lui. „Nu lasă nici un loc, nici un spațiu de manevră între cele două lumi. Ne-a demonstrat propria slăbiciune: capacitatea de a citi romanul în termenii lui. Tot ceea ce știe este să judece, cu exaltare crudă și simplistă, binele și răul.” Domnul Nyazi a ridicat capul, auzind aceste cuvinte, s-a înroșit până în albul ochilor, dar n-a zis nimic. „Dar este oare bun un roman, a continuat Zarrin, adresându-se clasei, pentru că eroina lui este virtuoasă? Și este prost dacă morala ei se abate de la principiile pe care domnul Nyazi vrea să ni le impună, nu numai nouă, ci și întregii ficțiuni?”

Domnul Farzan s-a ridicat dintr-odată din scaun. „Doamnă, a zis el, adresându-mi-se. Având în vedere că sunt judecătorul, înseamnă că nu pot interveni în discuție?”

„Sigur că nu”, i-am răspuns, după care s-a avântat într-o lungă și plicticoasă tiradă despre Valea Cenușii și decadența de la petrecerile lui Gatsby. A conchis că marele eșec al lui Fitzgerald era în capacitatea sa de a-și depăși lăcomia: scrisese povestiri ieftine pentru bani și alerga după cei bogați. „Știți, a

spus în cele din urmă, extenuat de efortul depus, Fitzgerald afirma că bogații sunt diferiți.”

Domnul Nyazi dădea din cap aprobator. „Da, a intervenit, cu aroganța propriei importanțe, în mod clar mulțumit de impactul intervenției sale. Iar revoluția noastră este diametral opusă materialismului propovăduit de domnul Fitzgerald. Noi nu avem nevoie de materialismul occidental sau de bunurile americane.” A făcut o pauză, ca să-și tragă sufletul, pentru că nu terminase încă. „Dacă am avea nevoie de ceva, ar fi *know-how*-ul lor, dar trebuie, în mod clar, să le respingem categoric moravurile.”

Zarrin îl privea, liniștită și indiferentă. A așteptat câteva secunde după ieșirea domnului Nyazi și a răspuns cu calm: „am senzația că am de înfruntat doi procurori, nu unul. Acum, dacă îmi permiteți, pot continua de unde am rămas? – și a aruncat o privire dezaprobatoare către locul unde stătea domnul Farzan. Aș vrea să amintesc acuzării și juraților un citat ce ne-a fost dat la prima discuție purtată pe marginea acestei cărți, citat provenit din *Jacques fatalistul*, al lui Diderot: «Pentru mine (autorul), libertatea stilului este garanția purității moravurilor». Am susținut, de asemenea, că un roman nu este moral în înțelesul obișnuit al cuvântului. Poate fi numit moral atunci când ne scutură și ne trezește din stupoare și ne face să ne confruntăm cu adevărurile absolute în care credem. Dacă lucrurile stau într-adevăr astfel, atunci *Gatsby* a reușit să facă asta în chip strălucit. A fost prima oară când o carte a stârnit o asemenea controversă.”

„*Gatsby* se află astăzi în fața judecății pentru că ne deranjează – cel puțin pe unii dintre noi, a adăugat ea, iscând chicoteli, undeva în spate. Nu este pentru prima dată când un roman – un roman nonpolitic – a fost judecat de stat.” S-a întors spre ceilalți, cu părul unduindu-se pe umeri. „Vă amintiți procesele mai faimoase împotriva romanelor *Doamna Bovary*, *Ulise*, *Amantul Doamnei Chatterley* și *Lolita*? De fiecare dată, romanul a ieșit învingător. Dați-mi voie să abordez acum punctul de vedere care pare să tulbure în egală măsură onorata

instanță, pe domnul judecător și pe procuror: atracția banilor și rolul acestora în roman.

Este foarte adevărat că Gatsby recunoaște puterea de atracție a banilor asupra lui Daisy. El este de fapt cel care îi atrage atenția lui Nick asupra faptului că vocea ei are sunetul banilor. Dar acest roman *nu* este despre atracția unei biete profitoare pentru bani. "S-a oprit puțin aici, pentru a sublinia cu emfază momentul. „Cine spune acest lucru nu și-a făcut temele cum se cuvine.” S-a întors, aproape insesizabil, către procurorul nemișcat în scaun, la stânga ei, apoi s-a îndreptat spre masă și și-a luat și exemplarul din *Gatsby*. Ridicându-l, s-a adresat domnului Farzan, cu spatele spre Nyazi, și a spus: „Nu, Onorată Instanță, acest roman nu este despre cum «bogații sunt diferiți de noi toți», cu toate că sunt: așa sunt și săracii, așa cum și dumneavoastră sunteți, de fapt, diferit de mine. Este vorba despre opulență, dar nu despre materialismul vulgar asupra căruia dumneavoastră și domnul Nyazi vă tot concentrați atenția”.

„Așa, spune-le!” a strigat o voce din ultimul rând. M-am întors. Se râdea pe-nfundate și se șușotea neîntrerupt. Zarrin făcu zămbitoare o pauză. Judecătorul, buimac, a început să țipe: „Liniște! Cine a spus asta?” Nici chiar el nu cred că se aștepta la vreun răspuns.

„Domnul Nyazi, stimatul nostru procuror, a început din nou Zarrin, pe ton glumeț, pare să nu aibă nevoie de martori. În mod evident, îndeplinește dublul rol de martor și de procuror, așa că vă rog să-mi permiteți să chem la bară martorii din carte. Hai să invităm câteva personaje care să răspundă la întrebări. Îl voi chema acum pe cel mai important martor al apărării.

Domnul Nyazi s-a oferit să judece pentru noi personajele lui Fitzgerald, dar Fitzgerald avea un alt plan. Ne-a furnizat propriul judecător. Așa că poate ar fi bine să îl ascultăm pe el. Care dintre personaje merită să joace rolul judecătorului?, a întrebat Zarrin, întorcându-se spre sală. Nick, desigur, și să ne amintim cum se descria pe sine: «Fiecare se suspectează pe sine de cel puțin una dintre virtuțile cardinale și aceasta este

virtutea mea – sunt unul dintre puținii oameni onești pe care îi cunosc». Dacă există vreun potențial judecător în roman, atunci acesta este Nick. Într-un anume fel, este și cel mai șters dintre personaje, pentru că reprezintă oglinda în care se reflectă toate celelalte.

Celelalte personaje sunt în final judecate în funcție de onestitatea lor. Reprezentanții celor bogați se dovedesc a fi și cei mai necinstiti. Proba A: Jordan Baker, cea cu care Nick are o legătură romantică. Exista un scandal în legătură cu Jordan, de care Nick nu-și amintește de prima dată. Ea mințise în legătură cu un meci, la fel cum o făcuse și când lăsase mașina împrumutată decapotată, în parcare, și plouase. «Era în mod incurabil necinstită, ne spune Nick. Nu era capabilă să suporte să aibă vreun dezavantaj și datorită acestui refuz, cred, s-a văzut nevoită să se descurce, de mică, folosind diferite subterfugii, pentru a-și păstra în fața lumii surâsul insolent de pe buze».

Proba B este Tom Buchanan. Necinstea lui este și mai evidentă: își înșală nevasta, îi ascunde crima și nu are nici o remușcare. Cazul lui Daisy este mai complicat pentru că lipsa ei de sinceritate creează o oarecare magie în orice are legătură cu ea: îi face și pe ceilalți să-i fie complici în minciună pentru că îi seduce. Și-apoi, desigur, îl avem pe Meyer Wolfshiem, dubiosul partener de afaceri al lui Gatsby.

Își propune să câștige Cupa Mondială. «Niciodată nu mi-am imaginat că un singur om poate să se joace cu credința a cinci milioane de oameni – și cu puterea de concentrare a unui spărgător în timp ce aruncă în aer o casă de bani.» Problema onestității sau a necinstei, felul în care oamenii se prezintă în fața lumii și felul în care sunt ei de fapt reprezintă o temă secundară, care aduce și mai multă culoare evenimentelor principale ale romanului. Și care sunt personajele cele mai lipsite de onestitate ale acestui roman? a întrebat ea, îndreptându-și atenția către jurați. Bogații, desigur, a spus, întorcându-se subit către domnul Nyazi. Chiar oamenii despre care domnul procuror aici de față susținea că au aprobarea deplină a lui Fitzgerald.